

TÜRKİYE'DE VERGİ YÜKÜ (1968-1995)

Ahmet Tekin*

GİRİŞ

Günümüzde devletin küçülmesi en çok tartışılan konuların başında gelmektedir. Ancak artan çağdaş kamu ihtiyaçları nedeniyle bu ihtiyaçları karşılayacak giderler de artmaktadır. Bu ise her yıl bütçelerin büyümesine ve devlet faaliyetlerinin artmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla devletin, ekonomiye, maliye politikası araçları ve özellikle vergilerle müdahale etmesi gerekmektedir. Aynı zamanda adil bir gelir ve servet dağılımını sağlamak da kamu ekonomisinin amaçları arasına girmiştir. Bütün bunların yapılmasında vergi yükü ve bu yükün dağılımı gündeme gelmektedir.

Vergiler ve vergi yükünün dağılımı kurumların ve kişilerin ekonomik kararlarını etkiler. Vergilerin ekonomiye etkilerini belirlemek ve gelir dağılımındaki eşitsizlikleri ortadan kaldırmak için uygulanacak temel maliye politikası araçlarını zamanında ve etkin bir biçimde kullanılabilmek vergi yükü hesaplarının yapılmasına ve sonuçlarının bilinmesine bağlıdır. Rasyonel bir vergi politikası tesbit etmek ve uygulamak da vergi yükü oranlarının dikkate alınmasını gerektirmektedir. Ayrıca, teşviki istenen sektörlerle uygulanacak vergi politikası ve uluslararası ekonomik-siyasi entegrasyonlarla ilişkilerde de vergi yükünün önemi büyüktür.

Bu makalede, yayınlanan sayısal veriler dikkate alınarak, ülkemizde 1968-1995 dönemi incelenmeye çalışılmıştır. Ayrıca mukayese amacıyla OECD ve diğer ülkelere ait vergi yükü oranları GSYİH baz alınarak bulunan toplam vergi yükü sonuçları ile ele alınmış ve vergi yükü karşılaştırmaları başlığı altında açıklanmıştır.

Ülkemizde vergi gelirlerinin GSMH'ya oranı % 25'lerin altında, buna karşın ücretliler üzerindeki vergi yükünün parafiskal gelirler dahil % 30'lar civarında olması ekonomi ve özellikle gelir dağılımı açısından düşündürücüdür. Reform olarak kamuoyuna sunulan vergi yasa tasarıları değişik dönemlerde TBMM'den budanarak çıkmış ve birkaç değişiklikle sınırlı kalmıştır. Menkul sermaye iratlarının tanınan istisnalarla istenildiği gibi vergilendirilememesi, kayıt dışı ekonominin vergilenmesine ilişkin yeni düzenlemelere gidilmemesi ve bankalar üzerindeki vergi yükünün düşük olması ülkemizde vergi adaletinin gerçekleştirilemediğinin en çarpıcı örnekleridir.

* Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Maliye Bölümü Öğretim Görevlisi.

I- TÜRKİYE'DE TOPLAM VERGİ YÜKÜ

A- Genel Bütçe Vergi Gelirlerinin GSMH'ya Göre Toplam Vergi Yüğü

Genel bütçe vergi gelirlerinin milli gelire oranına toplam vergi yükü denir.¹ (Türkiye'de vergi yükü, konunun teorik yönüne değinilmeden sayısal verilere göre bulunan sonuçlara yer verilerek açıklanmaya çalışılacaktır.)

Tablo 1'de görüldüğü gibi 1968-1995 yıllarını kapsayan dönemde en yüksek vergi yükü oranı 1977 yılında % 19.3, en düşük oran ise 1984 yılında % 12.9 olarak gerçekleşmiştir. Bu yıllara ait ortalama vergi yükü % 15-16 civarında kalmıştır. Yıllar itibariyle vergi yükü oranlarındaki yükseliş ve düşüşlerin sayısal olarak önemli miktarda olmadığı görülmektedir. Ayrıca önemli siyasal ve ekonomik karar ve tedbirlerin alındığı dönemlerde de vergi yükünde düşme ve yükselmeler meydana gelmiştir.

Savaş ve diğer birtakım sosyal olayların çıktığı dönemlerde kamu gelirlerinin GSMH içindeki payı artar.² Bazı sosyal krizler ve harpler sonucu devlet daha çok harcama yapmak durumundadır. Söz konusu olaylar hakkında vergi yükü hakkındaki kanaatlerini de değiştirir. Dolayısıyla toplumun bu dönemlerde vergiye karşı direnci azalır ve kamu gelirleri artar. Bir defa artan gelir ve harcama seviyesi eski durumuna dönmez. Vergilerin kamu hizmetleriyle birlikte düşünülmesi halinde net vergi yükü kavramına ulaşılır.³

1980-1981 Yıllarında vergi yasalarında yapılan değişiklikler vergi yükünde nisbi bir artışa neden olmuştur. Ancak istenilen sonuca yinede ulaşamamıştır. 1980 yılı gelir vergisi tarifesi gelir dilimleri geniş tutulmakla vergilemede adalet ilkesinden fedakarlık pahasına enflasyona karşı daha az duyarlı bir sistem oluşturulmuştur.⁴ Daha önceki paragraflarımızda ülkelerdeki savaş ve olağanüstü dönemlerin ülkelerde vergi gelirlerinin GSMH içindeki payını artıracağını, çünkü bu dönemlerde halkın vergiye karşı direncinin azalacağını belirtmiştik. Bilimsel çalışmalarla isbatlanan bu durum ülkemizde gerçekleşmemiş, aksine bu olayların olduğu dönemlerde vergi yükü 1980-1981 yılları hariç düşük çıkmıştır. Bu da bize ülkemizde bu dönemlerde bile radikal değişikliklerin yapılamadığını, vergi gelirlerinin artırılmadığını göstermektedir. Kamu gelirlerinin vergilerin artırılması ile istenilen seviyeye çıkarılamadığını görüyoruz.

1Halil NADAROĞLU, Kamu Maliyesi Teorisi, 4.B, s.289.

2 Esfender KORKMAZ, Vergi Yapısı ve Gelişimi, s.8,

3 Hikmet URGANCI, Vergi Yüğü Sorunları ve Türkiye'de Vergi Yüğü, Adana İTİA Dergisi, 5.4.1975 s.241.

4 İzzettin ÖNDER.

Tablo : 1 Genel Bütçe Vergi Gelirlerinin Toplam Vergi Yüğü

Yıl	GSMH(*)	Vergi Gelirleri	VG/GSMH
1968	112.5	16.2	14.4
1969	124.9	19.1	15.3
1970	147.8	23.0	15.6
1971	192.6	31.4	16.3
1972	240.8	39.0	16.2
1973	309.8	51.9	16.8
1974	427.1	65.1	15.2
1975	535.7	95.0	17.7
1976	674.9	127.0	18.8
1977	872.9	168.2	19.3
1978	1290.7	246.4	19.1
1979	2199.5	405.5	18.4
1980	4435.2	749.8	16.9
1981	6553.6	1190.2	18.2
1982	8735.0	1522.3	17.4
1983	11551.9	1934.5	16.7
1984	18374.8	2372.2	12.9
1985	27796.8	3829.1	13.8
1986	39369.5	5972.0	15.2
1987	58564.8	9051.0	15.5
1988	10583.2	14231.8	14.1
1989	170412.4	25550.3	15.0
1990	287254.2	45399.5	15.8
1991	458845.2	78642.8	17.1
1992	798342.4	141602.1	17.7
1993	1396387.0	264272.9	18.9
1994			15.2

(*) Alıcı Fiyatlarıyla (eskiseri 1994 yılı hariç)

(**) Vergi gelirleri genel bütçeye giren rakamlar olup, mahalli idarelere ve fonlara ayrılan payları ihtiva etmemektedir.

Kaynak : 1995-1996 Mali yıllarına ait Bütçe Gerekçeleri.

II- KONSOLİDE BÜTÇE VERGİ GELİRLERİNİN TOPLAM VERGİ YÜKÜ

A- Konsolide Bütçe Vergi Gelirlerinin GSYİH'ya Göre Vergi Yüğü

1- Konsolide Bütçe Vergi Gelirlerinin GSYİH'nın Yüzdesi Olarak Toplam Vergi Yüğü

Vergi yüğü analizlerinde vergi ödeme iktidarını gösteren makro ekonomik büyüklük olarak daha çok GSMH ve GSYİH kullanılmaktadır.⁵ GSYİH ülke ekonomisindeki tüm sektörlerin alıcı fiyatlarıyla gayri safi katma değerini göstermesi açısından tercih edilmektedir.

Ülkemizde 1975-1995 yıllarını kapsayan dönemde toplam konsolide bütçe vergi gelirlerinin GSYİH'ya oranı olarak hesaplanan vergi yüğü rakamları tablo 2'de gösterilmiştir. Vergi gelirleri merkezi ve mahalli idarelerce alınan vergi, resim ve harçları, idarelere ayrılan payları ve kamu kesimi genel dengesine dahil bulunan fonların vergi nitelikli gelirlerini kapsamakta olup, parafiskal gelirler hesaba katılmamıştır.

İncelenen yirmi yıllık vergi yüğü rakamlarına bakıldığında en yüksek oranın % 22.2 ile 1976 yılında gerçekleştiğini görürüz. En düşük oran ise 1984 yılında % 12.2 olmuştur. Son on yılda vergi yüğü oranlarının küçük miktarlarda da olsa artarak yükseldiği görülmüştür. Bütün bu artışa rağmen vergi yükünün % 20'lerden de aşağıda gerçekleşmesi kamu finansmanında güçlüklerle karşılaşılmasına neden olmuştur. Nitekim ülkemizde sağlam finansman kaynaklarının, özellikle vergilerin hedeflenen miktarlarda gerçekleşmemesi KİT zararları nedeniyle de bütçe açıklarının kapatılamamasına neden olmaktadır. Bu hesaplamada göz önüne alınan gelirler arasında mahalli idare gelirlerinin vergi gelirlerine göre cüz'i miktarda kaldığı görülmektedir. Toplama yetkisi mahalli idarelere bırakılan emlak vergileri de hiç bir zaman yeterli düzeye çıkarılamamıştır. Emlak vergilerinin gayrimenkullerin değerleriyle orantılı olarak vergilendirilmesi ve bu alandaki kaçığın en aza indirilmesi gerekmektedir.

Yapılan bir araştırmada 1987-1988 yıllarında menkul ve gayrimenkul sermaye iradlarının istenilen ölçüde vergilendirilmediği anlaşılmıştır.⁶ Yapılan beyanların yeterince incelenmemesi yanında yükümlü olması gereken birçok kişinin yükümlülük işlemlerini yaptırmamak suretiyle vergisiz kazanç elde ettiklerini görüyoruz.

Bilindiği gibi Türkiye'de, ödedikleri vergi yaklaşık olarak 1,5 trilyon TL. olan 1 milyon civarında götürü vergi mükellefi vardır. 1994 yılı için 1.5 trilyon TL. civarındaki meblağın ödenip ödenmemesi çok anlamlı değildir

5 1992 Yıllık Ekonomik Rapor, Maliye Bakanlığı

6 Vesî SEVİĞ, Vergi Yükünün Doğrusu Nedir, Dünya Gazetesi, 13.4.1993.

ancak yürürlükteki mevzuatın varlığı belge düzeninin işlemlerini engellemeye devam etmekte⁷ ve büyük üretici ile büyük tüccarın vergi kaçırmasına neden olmaktadır. Götürülüğün kaldırılması ile belge düzenine önemli işlerlik getirilmesi, kayıt dışı ekonominin vergilendirilerek vergi kaybının en aza indirilmesi gerekmektedir.

Toplam vergi yükünün, konsolide bütçe vergi gelirlerinin GSYİH'nın yüzdesi olarak gösterildiği tablo 2'yi incelediğimizde vergi gelirlerinin GSYİH'dan daha az artış göstermesi vergi sistemimizin otomatik istikrar sağlama niteliğine sahip olmadığını göstermektedir.⁸ Vergi gelirlerinin GSMH'daki değişimlere karşı duyarlılığı, vergi esnekliği kavramı ile açıklanmaktadır.

Tablo : 2 Konsolide Bütçe Vergi Gelirlerinin Konsolide GSYİH'nin Yüzdesi Olarak Toplam Vergi Yüğü (Parafiskal Gelirler Hariç)

Yıl	Konsolide Bütçe G.	Yerel Yön Vergi G.	Fonların Nitelikli Gelirleri	V. Vergi Toplamı	G. GSYİH	Toplam Vergi Yüğü
1975	95.0	4.7		99.7	468.4	21.3
1976	127.7	6.0		133.1	599.6	22.2
1977	168.3	7.5		175.8	796.1	22.1
1978	246.5	12.2		258.7	1190.1	21.7
1979	405.6	14.7		420.3	2015.3	20.9
1980	750.1	31.1		781.2	4080.5	19.1
1981	1190.5	57.3		1247.8	6060.2	20.6
1982	1567	130		1697	10580	16.0
1983	1938	168		2106	14084	14.09
1984	2376	308		2759	22545	12.2
1985	3843	625	75	4830	35720	13.5
1986	5991	1942	362	8226	51958	15.8
1987	9072	1503	1193	12270	76315	16.1
1988	14250	2379	1695	19976	134109	14.9
1989	25572	3750	3347	35209	232260	15.2
1990	45431	7710	5887	64483	395722	16.3
1991	78734	11800	11342	106719	626471	17.0
1992	141797	20407	33680	195884	1061642	18.4
1993	264435	38374	57610	360419	1913150	18.8
1994	588058	90771	71006	749835	926429	19.4
1995	1084941	19595	137480	1414016	7762456	18.2

- Alıcı fiyatlarıyla yeni seri
- Mutlak rakamlar milyar TL ölçeğindedir.

Kaynak : 1975-1983 Yıllarına ait rakamlar Türkiye'de Vergi Yüğü, APK Yayını No: 1986-275, 1984-1992 Yıllarına ait rakamlar 1992 yıllık Ekonomik rapordan, 1993-1995 yıllarına ait rakamlar ise 1996 Yıllık Ekonomik Rapor'dan alınmıştır.

7 Mustafa ÖZYÜREK, Vergi Yasalarında Yenilik, Türkiye İktisat Dergisi, Şubat 1994, s.69.

8 KORKMAZ, a.g.e., s.101.

2- Konsolide Bütçe Vergi Gelirlerinin GSYİH'nın Yüzdesi Olarak Toplam Vergi Yüğü (Parafiskal Gelirler Dahil)

Parafiskal gelirler de dahil edilerek hesaplanan toplam vergi yüğü tablo 3'de gösterilmiştir. Parafiskal yükümlölükler günümüzün gelişmiş ölkelerinde önemli bir yer tutmaktadır. Parafiskal gelirler temelde kamu sosyal güvenlik harcamalarının kendine özgü bir finansman yöntemiyle karşılanmasıdır.⁹ Parafiskal gelirlerin düzeyi ile ölkelerin içinde bulunduğu gelişme aşaması arasında çok yakın bir ilişki vardır. Bütün ölkelerde uluslararası karşılaştırma yapıldığında ölkelerin gelişmişlik düzeyi ile parafiskal gelirlerin milli gelir içindeki payının arttığı ve gelişmişlik düzeyi belli bir düzeye ulaştıktan sonra da bu payda düşüş kaydedildiği görölmüştür.¹⁰ Bu olayın kendine özgü nedenlerinin yanısıra sosyal refah arttıkça genel bütçelerden sosyal güvenliğin finansmanına daha fazla pay ayırabilmesi en önemli nedenlerden birisidir. Esasen gelişmişliğin ölçüsü olarak kabul edilen milli gelir artışlarından, belli bir ekonomik gelişmeden sonra, ölk kaynaklarının kullanımında daha adil gelir bölüşümüne, sosyal adalete, sosyal refah harcamalarına öncelik verilebilmektedir. Dolayısıyla devlet bütçesi içinde söz konusu harcamaların payı yükselmektedir. Diğer taraftan gelişmekte olan ölkelerin kalkınmalarında kullanabilecekleri kaynaklar arasına ekonomide oluşan sosyal fonları ve/veya kamusal tasarrufları da kattıkları gözlenmektedir. Bu durum doğal gelişme olarak kabul edilebilir. Devlet nasıl ki vergi yükümlölükleri getirip vergi gelirleri sağlamakta ise, benzer yollarla devlet bütçesi dışında, kullanımına belirli yasal sınırlamaların getirildiği parafiskal yükümlölükler konularak, oldukça yeni bir gelir kaynağı olan parafiskal gelirler elde edilmektedir. Ancak günümüzde ölkeler devletin ekonomideki faaliyetlerini sınırlamayı amaçlamaktadırlar. Bu nedenle, yeni konan yükümlölüklerle devlet bütçesinin büyümesi bir çelişki olarak ortaya çıkmaktadır.

Tablo 3'de görüldüğü gibi GSYİH'ya göre en yüksek vergi % 23.2 ile 1992 yılında, en düşük oran ise % 14.4 ile 1984 yılında gerçekleşmiştir. 1979 Yılında % 20.1 olan vergi yüğü 1980 yılında % 18.4'e düşmüştür. 1980 yılı bilindiği gibi yüksek enflasyonun yaşandığı bir yıldır. Bu enflasyona rağmen vergi gelirleri % 54 artarken GSYİH % 59 oranında artmıştır.¹¹ Gerçekte ise vergi gelirlerinin GSYİH'dan daha çok artması gerekmektedir. 1984 yılından 1992 yılına kadar (1988 yılı hariç) vergi yüğü oranında artış eğilimi gözlenmektedir.

9 Türkan ÖNCEL, Parafiskal Yükümlölükler, İ.Ü.İktisat Faköltesi Yayın No:94, 1983, s.1-5.

10 1992 Yılı Ekonomik Raporu, Maliye Bakanlığı.

11 1992 Yılı Ekonomik Raporu, Maliye Bakanlığı.

2- Konsolide Bütçe Vergi Gelirlerinin GSYİH'nın Yüzdesi Olarak Toplam Vergi Yüğü (Parafiskal Gelirler Dahil)

Parafiskal gelirler de dahil edilerek hesaplanan toplam vergi yüğü tablo 3'de gösterilmiştir. Parafiskal yükümlölükler günümüzün gelişmiş ölkelerinde önemli bir yer tutmaktadır. Parafiskal gelirler temelde kamu sosyal güvenlik harcamalarının kendine özgü bir finansman yöntemiyle karşılanmasıdır.⁹ Parafiskal gelirlerin düzeyi ile ölkelerin içinde bulunduğu gelişme aşaması arasında çok yakın bir ilişki vardır. Bütün ölkelerde uluslararası karşılaştırma yapıldığında ölkelerin gelişmişlik düzeyi ile parafiskal gelirlerin milli gelir içindeki payının arttığı ve gelişmişlik düzeyi belli bir düzeye ulaştıktan sonra da bu payda düşüş kaydedildiği görölmüştür.¹⁰ Bu olayın kendine özgü nedenlerinin yanısıra sosyal refah arttıkça genel bütçelerden sosyal güvenliğin finansmanına daha fazla pay ayırabilmesi en önemli nedenlerden birisidir. Esasen gelişmişliğin ölçüsü olarak kabul edilen milli gelir artışlarından, belli bir ekonomik gelişmeden sonra, ölk kaynaklarının kullanımında daha adil gelir bölüşümüne, sosyal adalete, sosyal refah harcamalarına öncelik verilebilmektedir. Dolayısıyla devlet bütçesi içinde söz konusu harcamaların payı yükselmektedir. Diğer taraftan gelişmekte olan ölkelerin kalkınmalarında kullanabilecekleri kaynaklar arasına ekonomide oluşan sosyal fonları ve/veya kamusal tasarrufları da kattıkları gözlenmektedir. Bu durum doğal gelişme olarak kabul edilebilir. Devlet nasıl ki vergi yükümlölükleri getirip vergi gelirleri sağlamakta ise, benzer yollarla devlet bütçesi dışında, kullanımına belirli yasal sınırlamaların getirildiği parafiskal yükümlölükler konularak, oldukça yeni bir gelir kaynağı olan parafiskal gelirler elde edilmektedir. Ancak günümüzde ölkeler devletin ekonomideki faaliyetlerini sınırlamayı amaçlamaktadırlar. Bu nedenle, yeni konan yükümlölüklerle devlet bütçesinin büyümesi bir çelişki olarak ortaya çıkmaktadır.

Tablo 3'de görüldüğü gibi GSYİH'ya göre en yüksek vergi % 23.2 ile 1992 yılında, en düşük oran ise % 14.4 ile 1984 yılında gerçekleşmiştir. 1979 Yılında % 20.1 olan vergi yüğü 1980 yılında % 18.4'e düşmüştür. 1980 yılı bilindiği gibi yüksek enflasyonun yaşandığı bir yıldır. Bu enflasyona rağmen vergi gelirleri % 54 artarken GSYİH % 59 oranında artmıştır.¹¹ Gerçekte ise vergi gelirlerinin GSYİH'dan daha çok artması gerekmektedir. 1984 yılından 1992 yılına kadar (1988 yılı hariç) vergi yüğü oranında artış eğilimi gözlenmektedir.

9 Türkan ÖNCEL, Parafiskal Yükümlölükler, İ.Ü.İktisat Faköltesi Yayın No:94, 1983, s.1-5.

10 1992 Yılı Ekonomik Raporu, Maliye Bakanlığı.

11 1992 Yılı Ekonomik Raporu, Maliye Bakanlığı.

1982-1986 yıllarında yıllık ortalama % 44 dolayında artan parafiskal gelirler daha sonra büyük bir sıçrama ile 1987'de % 93, 1988'de % 71, 1989'da % 132, 1990'da % 139, 1991'de ise % 70'e varan bir artış göstermiştir.

**Tablo : 3 Konsolide Bütçe Vergi Gelirlerinin GSYİH'nin Yüzdesi
Olarak Toplam ve Vergi Yükü (Parafiskal Gelirler Dahil)**

Yıl	Konsolide Bütçe Vergi Gelirleri	Yerel Yön Vergi G.	Fonların Vergi Nit. Gelirleri	Parafiskal Gelirler	Vergi ve Vergi Ben- zeri Gel.	GSYİH	Vergi Yükü
1975	95.0					468.4	20.3
1976	127.1					599.6	21.2
1977	168.3					796.1	21.1
1978	246.5					1190.1	20.7
1979	405.6					2015.3	20.1
1980	750.1					4080.5	18.4
1981	1190.5					6060.2	19.6
1982	1567	130		217	1914	10580	18.1
1983	1938	168		304	2410	14084	17.1
1984	2376	308	75	479	3238	22545	14.4
1985	3842	625	362	649	5479	35720	15.3
1986	5991	1042	1193	926	9152	51958	17.6
1987	9072	1503	1695	1784	14054	76315	18.4
1988	14250	2379	3347	3050	23026	134109	17.2
1989	25572	3750	5887	7067	42276	232260	18.2
1990	45431	7710	11342	15117	79600	395722	20.1
1991	78734	11800	16185	25612	132331	626471	21.1
1992	141797	20407	33680	50766	246650	1061642	23.2
1993	264435	38374	57610	80525	440942	1913150	23.0
1994	588058	90771	71006	115733	865568	3868429	22.4
1995	1084941	191595	137480	191122	1605138	7762456	20.7

Kaynak : 1975-1983 Yıllarına ait rakamlar Türkiye'de Vergi Yükü, Maliye Bakanlığı APK Yayını No: 1986-275, 1984-1991 Yıllarına ait rakamlar 1992 yıllık Ekonomik Rapor, Maliye Bakanlığı, 1992-1995 yıllarına ait rakamlar 1996 Yıllık Ekonomik Rapordan alınmıştır.

- Alıcı fiyatlarıyla yeni seri - Mutlak rakamlar milyar TL ölçeğindedir.

III- VERGİ YÜKÜ KARŞILAŞTIRMALARI

A- *Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı Üyesi Ülkeler İle Diğer Ülke ve Kıtalarda Vergi Yükü*

Ülkeler arasında vergi yüklerinin karşılaştırılması zor ve güçlüklerin olmasına rağmen önemlidir. Çünkü günümüz ülkeleri arasında entegrasyonlar çoğalmakta ve bu oluşum içindeki ülkelerin vergi yükleri, tesbit edilecek temel ekonomik politikaları etkilemektedir. Hatta NATO gibi savunma örgütleri içindeki ülkelerin bu örgütlerdeki görev ve katkıları da vergi yüklerinin göz önüne alınmasını gerektirmektedir. Her ülkede milli gelirin aynı metot ve teknikle hesaplanıp hesaplanmadığı ve ne derece iyi hesaplar yapılabildiği, vergi yükü karşılaştırmalarını güçleştirmektedir. Farklı ekonomik yapıya sahip ülkelerde vergi yapısı da farklıdır. Aynı zamanda ülkelerin iktisadi farklılıkları içinde bulundukları şartlar, gelir dağılımı durumu, vergi yüklerine etki ettiğinden karşılaştırmalarda bu hususlara dikkat edilmesi gerekmektedir. Ayrıca vergi yükü karşılaştırmaları zamana, ülkeye göre de yapılabilmektedir.¹² Vergi yükü karşılaştırmalarında ülkelerin vergi yapısı ve gelişimini de bilmek gerekir.¹³ Vergi yükü konusunda yapılan analizler vergilerin bir politika aracı olarak etkinliğini artırır. Vergi, milli sınırlar içinde geçerli olan bir siyasal ve ekonomik erk olduğundan bir ekonominin dünya ile bütünleşme derecesi ile faktör ve mal hareketliliğinin artması ulusal vergi salma erkini uluslararası standartlara doğru çeker.¹⁴

Günümüzde kamu harcamalarının ekonomik içinde büyüyen payına paralel olarak vergi ve vergi benzeri gelirlerin de milli gelir içindeki payı büyümektedir. Bu konuda ülkeler arası karşılaştırmalar yapabilmek için vergi yükü hesaplama bazları kapsamının aynı olması veya sonucu saptırmayacak çok az farklılık bulunması gerekir.¹⁵ Genelde bütçe sistemlerindeki farklılıklar buna engel olmakta ve bazı ülkelerde yerel yönetim vergilerinin tümü veya bir kısmı; bazılarında ise parafiskal gelirler hesaplamalarda kapsama alınmakta veya alınmamaktadır.

Tablo IV'de OECD üyesi ülkeler, petrol ihracatçısı ülkeler, petrol ihracatçısı olmayan ülkeler ile Avrupa, Asya, Güney Amerika ve Ortadoğu ülkelerindeki GSYİH'ya göre hesaplanan vergi yükleri görülmektedir.

¹² Haluk ANIL, Türkiye'de Vergi Yükü (1950-1970), Adana İTİA Yayın No: 56, 1973, s.9.

¹³ Esfender KORKMAZ, Vergi Yapısı ve Gelişimi, İstanbul, s.190.

¹⁴ İzzettin ÖNDER, Vergi Reformu Üzerine, Mali Ekonomik Sosyal Yaklaşım, s.15-21.

¹⁵ Türkiye'de Vergi Yükü, Maliye Bakanlığı APK Yayını No:1986-275, s.37.

TABLO IV.

OECD ÜYESİ ÜLKELER İLE DİĞER ÜLKE VE KITALARDA VERGİ YÜKÜ

ÜLKELER	1965	1970	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984
DÜNYA			28.6	28.9	29.5	29.5	29.5	30.2	30.6			
AVUSTRALYA	23.2	24.2	27.6					28.4				
AVUSTURYA	26.0	26.6	28.0					28.4				
BELÇİKA	21.4	24.9	28.5					30.9				
KANADA	24.0	28.3	29.1					28.3				
DANİMARKA	28.3	38.8	40.8					44.7				
FINLANDİYA	28.6	29.9	32.0					29.8				
FRANSA	22.7	22.3	21.9					23.9				
ALMANYA	23.1	22.9	23.8					25.1				
YUNANİSTAN	15.0	17.9	17.9					19.7				
İZLANDA	14.3	15.3	28.8					28.6				
İRLANDA	24.3	16.3	25.9					27.7				
İTALYA	19.8	16.3	14.2					18.7				
JAPONYA	14.3	15.3	14.9					18.0				
LÜKSEMBURG	20.6	21.6	30.2					32.5				
HOLLANDA	23.0	24.4	26.4					27.9				
YENİZELENDİ	24.7	27.4	31.1					32.9				
NORVEÇ	29.3	33.0	33.7					37.2				
PORTEKİZ	16.2	14.4	16.2					20.2				
İSPANYA	10.3	10.5	10.3					12.4				
İSVEÇ	30.9	34.0	34.9					34.8				
İSVİÇRE	16.1	18.2	21.1					21.3				
İNGİLTERE	25.7	31.8	29.4					29.4				
ABD	21.6	23.6	21.8					21.6				
OECD ORT.	21.8	24.8	25.1					26.6				
OECD AVRUP.ORT.	21.9	24.3	25.2					26.8				
AET ORTALAMA	20.5	23.1	23.8					26.1				
PETR.İHR.OLU			17.6	15.5	14.2	14.8	13.5					
PETROL İH.OLM.ÜL			18.2	18.7	19.9	20.8	20.8	20.4	20.1			
ASYA			19.9	15.4	15.1	15.8	16.8					
AVRUPA			21.8	23.1	26.5	27.2	26.8	25.8	24.8			
ORTADOĞU			30.8	31.2	33.5	31.3	30.8	30.3	31.8			
G. AMERİKA			17.6	18.3	19.7	19.7	19.7	20.7	20.7	20.1		
TÜRKİYE			21.3	22.2	22.1	21.7	20.9	19.1	20.6	16.0	14.9	12.2

Kaynak : 1992-1993-1996 Yıllık Ekonomik Raporlar, Maliye Bakanlığı Yayını,
Türkiye'de Vergi Yüğü Maliye Bakanlığı APK Yayın.

NOT : Veriler GSYİH'nın yüzdesi olarak gösterilmiştir. Vergi Gelirlerine
Parafiskal Gelirler Dahil Edilmiştir.

TABLO IV .(Devamı)

OECD ÜYESİ ÜLKELER İLE DİĞER ÜLKE VE KITALARDA VERGİ YÜKÜ

ÜLKELER	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	
DÜNYA												
AVUSTRALYA	30.0	30.6	30.8	30.3	30.1	30.7	29.1	28.6	28.7			
AVUSTURYA	29.4	29.4	28.7	28.3	27.3	27.7	28.1	29.0	28.8			
BELÇİKA	32.3	31.2	31.3	30.6	29.1	29.7	29.2	29.1	29.4			
KANADA	28.6	29.0	30.0	29.8	30.7	31.9	31.1	30.2	29.7			
DANİMARKA	47.2	49.2	49.6	50.0	48.7	47.2	47.4	47.8	48.3			
FİNLANDİYA	33.7	35.0	32.7	34.7	35.1	35.5	35.5	36.0	33.6			
FRANSA	25.2	25.1	25.4	24.9	24.6	24.4	24.7	24.2	24.3			
ALMANYA	24.2	23.6	23.7	23.4	24.4	22.9	23.4	24.0	23.9			
YUNANİSTAN	22.6	25.0	25.8	23.8	22.7	25.9	26.6	28.1	27.3			
İZLANDA	27.7	28.1	28.2	30.8	31.6	30.4	29.2	29.6	28.8			
İRLANDA	30.8	33.6	33.4	33.6	30.3	30.1	30.4	30.6	30.7			
İTALYA	22.5	19.9	23.7	24.5	25.3	26.2	26.6	28.8	30.1			
JAPONYA	19.3	19.9	21.2	21.8	22.1	22.2	21.6	19.8	19.3			
LÜKSEMBURG	34.9	31.5	36.2	35.7	30.7	30.9	29.8	29.5	31.9			
HOLLANDA	24.6	27.2	27.8	35.7	30.7	30.9	29.8	29.5	31.9			
YENİZELENDİ	33.5	36.9	36.9	36.5	38.7	37.2	36.2	36.4	35.7			
NORVEÇ	37.8	38.8	36.6	35.6	33.5	34.2	34.9	34.1	34.2			
PORTEKİZ	23.4	24.4	22.6	22.0	22.7	22.6	23.1	24.9	23.0			
İSPANYA	16.9	18.9	20.8	21.1	22.6	22.2	22.4	22.9	21.7			
İSVEÇ	37.5	39.7	42.5	41.0	40.7	40.5	37.6	35.5	36.1			
İSVİÇRE	21.8	22.3	21.8	22.1	21.3	21.1	20.5	20.8	20.8			
İNGİLTERE	31.2	30.8	30.2	30.3	29.9	30.2	29.6	28.9	27.6			
ABD	20.3	20.3	21.2	20.8	21.0	20.8	20.7	20.7	21.0			
OECD ORT.	27.9	28.8	29.2	28.9	28.6	28.7	28.5	28.6	28.5			
OECD AVRUP.ORT.	28.3	29.3	29.5	29.2	28.6	28.7	28.7	29.0	28.9			
AET ORTALAMA	28.0	28.6	29.2	29.0	28.2	28.4	28.6	29.0	29.0			
PETR.İHR.OLÜ												
PETROL İH.OLM.ÜL												
ASYA												
AVRUPA												
ORTADOĞU												
G:AMERİKA												
TÜRKİYE										19.4	18.2	

Kaynak : 1992-1993-1996 Yıllık Ekonomik Raporlar, Maliye Bakanlığı Yayını,
Türkiye'de Vergi Yüğü Maliye Bakanlığı APK Yayın.

NOT : Veriler GSYİH'nın yüzdesi olarak gösterilmiştir. Vergi Gelirlerine
Parafiskal Gelirler Dahil Edilmiştir.

OECD üyesi ülkeler ile Türkiye'ye ait vergi yükü hesaplamalarında sosyal güvenlik aidatları dahil edilmemiştir. Diğer ülke ve kıtalara ait rakamlara yerel yönetim vergi gelirleri ve parafiskal gelirler dahil edilmiş olup karşılaştırmalarda buna dikkat edilirse daha sağlıklı değerlendirme yapılabilir.

İlgili döneme ait vergi yükü oranlarını incelediğimizde en yüksek vergi yükü oranının Danimarka'da % 50, en düşük oranın ise İspanya'da, 1975 yılında, % 10.3 olarak gerçekleştiğini görürüz.

OECD üyesi ülkelerin incelenen döneme ait en yüksek ortalama vergi yükü % 28.8 ile 1986 yılında, en düşük oran ise % 21.8 ile 1965 yılında gerçekleşmiştir. AET'ye üye ülkelerde en yüksek ortalama vergi yükü % 29.2 ile 1987 yılında, en düşük vergi yükü oranı ise % 20.5 ile 1965 yılında meydana gelmiştir.

OECD üyesi ülkelerin aynı dönemde vergi yükü oranlarına toplu olarak bakıldığında ilk yıl olan 1965'den 1989 yılına kadar yükseldiği görülmektedir. Bu artışın devamlılığını, özellikle, ortalama vergi yükü oranlarına baktığımızda daha kolay anlayabiliriz.

1975-1981 döneminde petrol ihracatçısı olmayan ülkelerde en yüksek vergi yükü oranı 1978 ve 1979 yıllarında % 20.8, en düşük oran ise 1975 yılında % 18.2 olmuştur. Petrol ihracatçısı ülkelerde yine en yüksek ve en düşük oranlar sırasıyla 1975'de % 17.6, 1979 yılında % 13.5 olmuştur.

Asya ülkelerinde 1975-1979 yılları arasında vergi yükü % 15.1 ile % 19.9 arasında bir trend izlerken, Avrupa'da : 21.8 ile 27.2; Güney Amerika'da % 17.6 ile % 20.7 ve Ortadoğu ülkelerinde % 30.3 ile % 33.5 arasında bir gelişim göstermiştir. Burada görüldüğü gibi en yüksek vergi yükü oranı Ortadoğuda 1977 yılında % 33.5 olmuştur.

Ayrıca belirtilmesi gereken bir husus da İspanya, Portekiz, İtalya ve Türkiye gibi Akdeniz ülkelerinde vergi yükünün düşük çıkmasıdır. Yapılan araştırmalar bu ülkelerde vergi kaçakçılığının yüksek olduğu ve alışkanlık haline geldiğini göstermiştir.

Türkiye'de ise tabloda yeralan 1975-1995 döneminde en yüksek vergi yükü oranı 1976'da % 22.2, en düşük vergi yükü ise 1984 yılında % 12.2 olarak gerçekleşmiştir. Birkaç OECD üyesi ülke hariç vergi yükü diğer ülkelere göre daha düşük çıkmıştır. Bu ülkeler içinde en düşük vergi yükü oranına sahip Yunanistan'da bile ülkemizde 1989'da 15.2 iken vergi yükü % 22.8 olmuştur. 1985 yılından sonra D.İ.E.'nin yayınlamış olduğu GSYİH'na ait baz alınan rakamlardaki hesaplama farklılıkları da bu oranlarının düşük çıkmasına neden olmuştur.

Türkiye ile OECD üyesi ülkeler arasında vergi sisteminde farklılık olmayıp vergi yükünün düşük çıkması ekonomiden kaynaklanmaktadır.¹⁶ OECD üyesi ülkelerde büyük firmalar ekonomiyi ayakta tutup fazla vergi vermektedirler. Türkiye'de teknik kadronun yeterli bilgiye sahip olmasına karşılık vergi reformları tam anlamıyla yapılamamaktadır. OECD üyesi ülkelerde ve Türkiye'de vergi tabanı istendiği kadar geniş değildir.

Ülkemizde ve diğer gelişmekte olan ülkelerde vergi reformlarının genelinde makro ekonomik politikadan bağımsız olarak düşünüldüğünü ve uygulandığını da belirtmekte fayda vardır.¹⁷ Makro ekonomik politikaların vergi gelirleri ve vergi düzeyi üzerindeki etkilerinin göz ardı edilmesi vergi reformlarından beklenen sonuçların alınamamasına neden olmaktadır. Burada siyasal ve sosyal politikaların vergi yüküne etkisi önemlidir. Her siyasal iktidarın kendisini iktidara getiren sosyolojik tabanı mümkün mertebe vergiden muaf tutması ve gelir transferleri ile ödüllendirmesi oy makzimizasyonundan yana rasyonel siyasal davranışın bir gereğidir.¹⁸ Türkiye'nin vergi meselesi sadece gerçekten çok yetersiz olan vergi idare ve uygulama sonucu olmayıp ondan da önemlisi siyasal erk sonucudur.¹⁹ Bu erk siyasal karar organının görüntüsel yapısına değil temsil ettiği tabanın nitelik ve genişliğine bağlıdır.

Yapılan bir çalışmaya göre Türkiye ekonomisinin yüzde sekseni kurumların kontrolündedir.²⁰ KİT'ler geçmişte Kurumlar Vergisi'nin yüzde olarak büyük bir bölümünü öderlerken, bu kuruluşlar son yıllarda devamlı zarar ettiklerinden artık Kurumlar Vergisi içinde pay sahibi olamaz hale gelmişlerdir. Kurumlar vergisi Yasası'na konulan bağışıklık hükümleri sonucunda Türkiye ekonomisinin yüzde seksenini denetimi altında tutan kurumların toplam vergi gelirleri içerisindeki payı % 6.1'e düşmüştür. 1980'de kamu finansmanında % 67.6 paya sahip olan vergilerin nisbi olarak düşmesi ikame gelir arayışlarına yol açmıştır.²¹ Bu yüzden iç istikraz ve bütçe dışı fonlarda önemli artışlar olmuş ve KİT zamları devreye girmiştir.

16 Richard VANN, Türk Vergi Sistemi OECD'den Farksız, Dünya Gazetesi, 3.5.1993.

17 M.Faruk SABANCI, Gelişmekte Olan Ülkelerdeki Makro Ekonomik Politikaların Vergi Yüğü Üzerindeki Etkileri ve Vergi Reformu Üzerine, Vergi Sorunları Dergisi, Nisan 1993, s.19.

18 Güneri AKALIN, Türkiye'de Vergi Yüğü ve Dağılımı, Maliye Eğitimi Sempozyumu, Mayıs, 1990, s.6

19 İzzettin ÖNDER, Vergi Tasarısına Bakış, İSO Dergisi, Nisan 1993, s.19.

20 Veysi SEVİĞ, Gelir Vergisi Beyanname Verme Süresi Sona Ererken, Dünya Gazetesi, 31.3.1993.

21 Esfender KORKMAZ, Gelir vergisi sistemimizin yapısal Gelişimi ve Sonuçları, Maliye Araştırma Merkezi Konferansları, 31. seri, 1988, s.24.

Türkiye'de vergi yükünün dağılışında da eşitsizlik vardır. 1990 yılında ücretlilerin ödedikleri Gelir vergisi'nin bu vergi içindeki payı % 55'tir. 1990 yılında gelir vergisinin % 83.7'si stopaj yolu ile alınmıştır. Ücretlilerin ödedikleri Gelir Vergisi'nin stopaj içindeki payı ise % 65.9'dur. Buna karşılık ücretlilerin aynı yılda milli gelirden aldıkları pay % 25 dolayındadır. Bu durum gerçek bir haksızlığın ifadesidir. Ekonominin finans kaynaklarına ciddi boyutta hakimiyet kurma aşamasındaki finans kesimi, vergi politikasına da hakim durumdadır.²² Kurum kârlarının gelir vergisine tabi olmadan dağıtılması bu kesimin vergi sisteminden sağladığı ayrıcalıklardan biridir. Kurumlar üzerindeki fiili vergi yükünün ortalama % 21 olduğu hesaplanmıştır.²³ Kurumlar Vergisi'nde uygulanan istisnaların vergi kaybı 1981 ve 1987 yılları arasında sabit fiyatlarla dört misli artmıştır.²⁴ Vergi gelirleri eriyip enflasyon artıkça nominal faizlerin yükseliş de yine finans kesimini kurtarmakta, doğal olarak diğer kesimleri ise çok daha hızla eritmektedir.

Kayıt dışı ekonominin vergi kaybına yol açması bilinen bir gerçektir. Kayıt dışı ekonomi/milli gelir, Fransa, Almanya, İsviçre ve İngiltere'de % 0-10 arasında, Belçika, Kanada, İtalya ve USA'da % 10-20 arasında, Hindistan'da % 10-5 arasında, Peru'da % 40 olarak tahmin edilmiştir. Türkiye'de ise D.İ.E.'nin milli gelir hesaplarında bu oran % 25 olarak dikkate alınmaktadır.²⁵ Ancak cari fiyatlarla fert başına GSMH/Cari fiyatlarla satınalmagücü paritesine göre Türkiye'de kayıt dışı ekonominin boyutları tahminen 1 Katrilyon TL'sini aşmış ve GSMH'nin % 35-50'si arasında yer almıştır.²⁶ Vergi kayıp ve kaçığı 200 trilyon TL'dir. Fiyat mekanizmasına dayalı piyasa ekonomisi rejiminde devletin görevi, ekonomik gerçekle vergi kaçığını uyumlaştırmak, alınan vergileri yerinde kullanmak, işadamlarının görevi ise bu uyumlaştırmaya destek vermek ve devletin payını (vergisini) ödemektir. Kayıt dışı ekonominin boyutlarının büyümesi, sırasıyla vergisizlik, borç, faiz, enflasyon, paradaki sıfırların artması, anarşi, rejim arayışı ve sonun başlangıcı olabilmektedir.²⁷ Türkiye'de servet vergilerinden elde edilen vergi

22 Vergi Yüküne İlişkin Tartışmalar, TOBB Vergi Özel İhtisas Komisyonu Raporu Ankara, 1992, s.21-23.

23 Hülya KİRMANOĞLU, Türkiye'de Vergi Reformları Siyasal İktidarlar ve İktisat Politikaları, Maliye Araştırma Merkezi Konferansları, 36.seri, s.77.

24 KİRMANOĞLU, a.g.m.s.77

25 İzzettin ÖNDER, 1994 Bütçesine Doğru, İSO DERGİSİ, Ocak 1994, s.25.

26 Osman ALTUĞ, Kayıt Dışı Ekonomi 1 Katrilyonu Aştı, Ekonominin Yarısı Yeraltında, Ekonomik Forum Dergisi, TOBB, 1994&2, S.13-17.

27 ALTUĞ, a.g.m., s.13-17.

gelirleri azalma eğilimi sergilemiştir.²⁸ Oysa bina ve arsadan alınan emlak vergilerinin artan oranlı vergi sisitemine bağlanarak vergi gelirini artırıcı rol oynaması gerekir. Böyle bir yaklaşım vergi yükünü ve servet dağılımını bir ölçüde iyileştirmiş olacaktır. Ayrıca iktidara gelen hükümetler vergi dışı kaynakları inceleme konusu yapmalı ve özellikle hizmetler sektöründe 'kullanıcı fiyatları' uygulamasını ciddi biçimde düşünmelidir.²⁹ Türk vergi sisteminin vergilemeye bağlanan gelir dağılımı amacına bakıldığında da ilk akla gelen verginin gelire etkisi olacaktır.³⁰ Zira Gelir Vergisi sağladığı hasılatın büyüklüğünün yanı sıra bünyesinde bulunan özellikleri dolayısıyla iyi uygulandığı ülkelerde gelir dağılımını denkleştirici en etken araçtır. Ülkemizde de vergi gelirleri içinde % 31.6 (1994 tahmini) gibi bir paya sahip olan Gelir Vergisi'nin bu amaca yönelik etkisinin büyük olması beklenebilir. Ancak vergilemede götürü usulün kapsamının mümkün olduğunca daraltılamaması, modern anlamda asgari geçim indiriminin uygulanmaması, özellikle menkul sermaye iratlarının kaynakta stopaj yöntemiyle tek oran (% 0-10 arasında) ile vergilendirilmesi ve bu gelirlerin beyannameye dahil edilmesi zorunluluğunun olmaması, hayat standardı esası uygulaması Türk Gelir Vergisi'nin gelir dağılımı amacına yönelik etkisini azaltmaktadır.³¹

SONUÇ

Vergi yükü uygulanacak vergi politikalarına yol gösterici özelliğe sahiptir. Vergi politikası ile ilgili olarak alınacak kararlarda vergi yükü hesaplamalarının önemi büyüktür. Ülkemizde 1968-1995 dönemine ait vergi yükü sonuçları, toplam vergi yükü türünden ele alınmış ve teorik yöne değinilmeden sayısal değerlendirmeler yapılmıştır. Vergi yükü karşılaştırmalarında GSYİH bazına göre, OECD ve diğer ülkelere ait vergi yükü sonuçları mukayese edilmiştir. Verilerin devamlı ve yeterli olmaması nedeni ile sadece toplam vergi yükü oranları ele alınmıştır.

Ülkemizde ekonomik ve sosyal krizlerin yaşandığı ve vergi yasalarında büyük değişikliklerin yapıldığı dönemlerde vergi yükünde düşme ve yükselmeler olmuştur. Türkiye'de kriz dönemlerinde bile köklü vergi reformları yapılamadığından ülkenin finans ihtiyacı borçlanma ve emisyon ile

28 Cevat KARATAŞ, Türkiye'de Kamu Borçları, Vergi Sistemi ve Kamu Harcamaları 1980-1993, Maliye Araştırma Merkezi Konferansları, 36.seri, İstanbul, s.103

29 KARATAŞ, a.g.m., s.103-104

30 Salih TURHAN, Rasyonel Vergi Politikası Açısından Türk Vergi Sistemine Genel Bir Bakış, Maliye Araştırma Merkezi Konferansları, 36. seri, s.50.

31 TURHAN, a.g.m., s.51-52.

çözümlemeye çalışılmıştır. Enflasyona karşı daha duyarlı bir vergi tarife sisteminin oluşturulması, vergi gelirlerinin GSMH'dan daha da fazla artmasını sağlayabilecektir. Ücretliler üzerindeki vergi yükünün % 30'lar, ülke genelinde vergi yükü oranının % 20'ler düzeyinde olması köklü vergi reformlarının yapılmasını kaçınılmaz kılmıştır. Kurumlar Vergisi ve menkul sermaye iratlarındaki istisna ve muafiyetler azaltılmalı, götürü vergi mükellefiyetinin kapsamı daraltılıp bu mükelleflerin gerçek usulde vergilendirilmesi sağlanmalıdır. Servet beyanı esaslı yeniden gözden geçirilerek tekrar Türk Vergi Sistemindeki yerine oturtulmalıdır. Kayıt dışı ekonominin vergi kapsamına alınması ile vergi tabanının genişletilmesine çalışılmalı, bu kesimin vergilendirilmesi için vergi idaresinde gerekli alt yapı oluşturularak mal ve hizmet hareketlerinin izlenmesi mümkün kılınmalıdır. Ayrıca vergi idaresinin etkinliği sağlanmalı, vergi denetim elemanlarının özel sektöre geçmemeleri için özlük hakları günün koşullarına uygun olarak yeniden düzenlenmelidir. Ancak unutulmamalıdır ki her ekonomik düzenlemede olduğu gibi vergi sistemindeki değişikliklerin başarıya ulaşması sadece yasalaşması ile değil geniş halk kitlelerine benimsetilmesiyle mümkündür.

KAYNAKÇA

- Güneri AKALIN,** "Türkiye'de Vergi Yükü ve Dağılımı", Maliye Eğitimi Sempozyumu, Antalya, Mayıs 1990.
- ALTUĞ Osman,** "Kayıt Dışı Üretim Bir Katrilyonu Aştı, Ekonominin Yarısı Yeraltında", **Ekonomik Forum Dergisi**. TOBB 2/1994
- ANIL Haluk,** "Türkiye'de Vergi Yükü (1950-1970)", A.İ.T.İ.A. Yay. No.56, 1973.
- ARSAN H. Üren,** "Vergi Yükü Üzerinde Bir İnceleme Teorisi, Metodoloji ve Türkiye'ye Ait Bazı Hesaplamalar", A.Ü.S.B.F. Yay. No: 264. 1975.
- İ.İ.T.İ.A.,** "Vergi Reformları Kongresi Tebliğ ve Yorumları", 21-23 Ocak 1981, İstanbul.
- KARATAŞ Cevat,** "Türkiye'de Kamu Borçları, Vergi Sistemi ve Kamu Harcamaları: 1980-1992", **Maliye Araştırma Merkezi Konferansları**, 36. seri, 1994, İstanbul.
- KİRMANOĞLU Hülya,** "Türkiye'de Vergi Reformları, Siyasal İktidarlar ve İktisat Politikaları", **Maliye Araştırma Merkezi Konferansları**, 36.seri, İstanbul.

- MALİYE BAKANLIĞI**, "Türkiye'de Vergi Yüğü 1975-1984", A.P.K. Yayını No: 1986/275.
- , 1992-1996 Yıllarına Ait Bütçe Gerekçeleri
- , 1992-1995 Yıllarına Ait Yıllık Ekonomik Raporlar.
- NADAROĞLU Halil**, "Kamu Maliyesi Teorisi", 4. Baskı.
- ÖNCEL Türkan**, "Parafiskal Yükümlölükler", İ.Ü.İktisat Faköltesi Yayın No:94, İstanbul 1983.
- ÖNDER İzzettin**, "Vergi Reformu Üzerine", **Ekonomik Mali ve Sosyal Yaklaşım Dergisi**, sayı:15, Mart 1994.
- , "Gelir Vergisi Tarife Yapısı ve Politikası", **İ.Ü.İktisat Faköltesi Mecmuası Özel Sayı 1**, İstanbul 1982.
- , 1994 Bütçesine Doğru, **İSO Dergisi**, Ocak 1994.
- , Vergi Tasarısına Bakış, **İSO Dergisi**, Nisan 1993.
- ÖZYÜREK Mustafa**, "Vergi Yasalarında Yenilik", **Türkiye İktisat Dergisi**, Şubat 1994.
- SABUNCU M. Faruk**, "Gelişmekte Olan Ülkelerdeki Makro Ekonomik Politikaların Vergi Yüğü Üzerindeki Etkileri ve Vergi Reformu Üzerine", **Vergi Sorunları Dergisi**, sayı:69, Kasım-Aralık 1993.
- SEVİĞ Veysi**, "Bütçe Geliřleri", **Dünya Gazetesi**, 13.2.1993.
- , "Vergi Yüğüünün Doğrusu Nedir", **Dünya Gazetesi**, 13.4.1993
- , "Gelir Vergisi Beyanname Verme Süresi Sona Ererken", **Dünya Gazetesi**, 31.3.1993.
- TOBB**, "Vergi Özel İhtisas Komisyonu Raporu: Vergi Yüğüüne İlişkin Tartışmalar", Ankara 1992.
- TURHAN Salih**, "Rasyonel Vergi Politikası Açısından Türk Vergi Sistemine Genel Bir Bakış", **Maliye Araştırma Merkezi Konferansları**, 36.Seri, 1994 İstanbul.
- URGANCI Hikmet**, "Vergi Yüğü Sorunları ve Türkiye'de Vergi Yüğü", **Adana İ.T.İ.A. Dergisi**, sayı:4, 1975.
- VANN Richard**, "Türk Vergi Sistemi OECD'den Farksız", **Dünya Gazetesi**, 3.5.1993.